

CONCEPȚIA POLITICĂ A LUI VASILE GH. MORȚUN 150 DE ANI DE LA NAȘTERE ȘI 91 DE ANI DE LA MOARTE

Jean Ciută

Vasile Gh. Morțun's Political View Summary

The author of this paper tries to update Ioan Nadejde's views about the biography and family genealogy of Morțun family – contained in the magazine of Graphic Arts Institute „Speranța” – Bucharest, 1923.

Nădejde, a close partner of Vasile Morțun at *Contemporanul* magazine prepared and printed the paper at the urging friend, using the help of some specialists, investigating the documentary sources of the time.

Jean Ciută's merit lies in finding this work (discovered by a descendant of The Mortun's – SASU – and taken to the Mayor of Bahna, Neamț, Emil Prisecaru), studying it thoroughly and giving it his own reinterpretation.

On the occasion of the commemoration of 150 years from his birth and 91 years from his death, Jean Ciută concluded that Vasile Gh. Mortun was a great politician with real contributions to the history of Romania, but also a controversial figure.

Key words: *Vasile Gh. Morțun, The Liberal Party, Romanian politics, the Morțun's family.*

Cuvinte cheie: *Vasile Gh. Morțun, Partidul Liberal, politica României, familia Morțun.*

A doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea s-au caracterizat prin consolidarea statelor naționale și constituirea de noi națiuni statale, înregistrându-se progrese evidente, dar și accentuarea unor contradicții, atât la nivelul marilor puteri europene, cât și a statelor mici și mijlocii. Ideile politice alternau între spiritual conservator-liberal și social-democrat.

România – rezultată din unificarea parțial-statală, se situa pe linia politică oarecum amalgamată, a disputelor inerente între conservatorism-liberalism și social-democrat. După obținerea independenței absolute de stat din 1877-1878 și recunoașterea acestora de către principalele puteri europene într-un regat constituțional, direcțiile politicii interne și externe românești vizau întregirea stat-națională și consolidarea pozițiilor economice privind eludarea unor antagonisme de natură a fi provocat stări sociale răscolitoare-violente. În multe privințe, spiritul politic românesc oscila după modelele occidentale, fie de influență franco-saxonă, fie de influență austro-prusacă. În subsidiar, pătrundeau, pe unele căi, și frânturi de influență ruso-țariste.

Într-un atare context geo-politic nu era deloc ușor a te fi strecurat printre meandrele diverselor orientări, spre a servi cauzele comunității românești și în mod firesc și cauzele celui care avea capacitatea și curajul să se fi avântat în politică. Conservatorii nutreau pentru menținerea pozițiilor lor favorabile, uneori de tip medieval, liberalii doreau reforme care să le aducă avantaje, dar și o nuanță de emancipare a vulgului, care constituia în fapt, temelia, talpa țării, iar presupusele „plante exotice” de tip social-democrat se doreau și ele a fi fost dezvoltate. Într-un astfel de cadru eterogen trebuia multă flexibilitate pentru a fi evitat sinuositățile politice inerente.

Un astfel de om a fost **Vasile Gh. Morțun**, care s-a confruntat cu orientările politice ale epocii în care a trăit și a acționat (1880-1919). Acesta – Vasile Gh. Morțun, se născuse la Roman, la data de 30 noiembrie 1860, coborâtor din tatăl său Iordachi Morțun și al mamei sale Ecaterina, fiica lui Dimitrie Polizu. Dintr-un început apare o inadvertență de prenume al tatălui care s-a răsfrânt oarecum și asupra fiului – Vasile: dacă tatăl s-a numit Iordachi (după cum suntem informați din lucrarea lui Ioan Nădejde)¹, cum se explică faptul că inițiala prenumelui este G – de la Gheorghe și nu I de la Iordachi? Aprofundând genealogia Morțuneștilor din aceeași lucrare, am constatat (p. 86) că și în alte situații se confunda, la acea dată, Gheorghe cu Iordachi. Ioan Nădejde invocă cercetări serioase spunând că, s-a servit la întocmirea lucrării de manuscrisele Academiei Române, ale Arhivelor Statului din București și Iași, unde în ultimul caz, directorul Sever Zotta – genealogist bucovinean – i-a acordat sprijin în cercetările efectuate. După toate acele investigații științifice rezultă că Morțuneștii erau veniți din Cămărzanii și Budenița Hotinului-Bucovinei răspândiți în partea Centrală a Moldovei în mai multe ramuri genealogice înrudite mai de aproape sau mai de departe. (Din notițele lui Ghiță Chirileanu, Morțuneștii se aflau și la Suceava, Bacău, Hârlău; Iordachi, Alexandru, Costachi la Roman, Gr. Morțun la Bacău; Iordachi Lupu-Morțun la Arămești, ținutul Neamț, apoi, Roman²). Însuși faptul că, în 1883, tatăl – Iordachi l-a chemat pe fiul – Vasile – să vină de la Paris la Roman, autorizându-l de a se fi căsătorit cu Cornelia N. Morțun din Bacău (vară de gradul III cu Vasile G. Morțun)³ explică parțial că, înrudirile nu excludeau relațiile matrimoniale, cauzate, poate, și de păstrarea situației materiale pe care o deținea nevoind să le înstrăineze⁴.

Studiile liceale, Vasile Gh. Morțun, le-a început la Institutul Academic din Iași, încheindu-le la Paris, la Colegiul Saint-Barbe, urmând apoi și la Bruxelles Facultatea de litere și filozofie, fără o finalitate anume, deoarece nu urmărea o desăvârșire profesională. În timpul cât a rezidat la Paris a fost unul dintre fondatorii cercului

¹ Ioan Nădejde, **V.G. Morțun – biografia și genealogia familiei Morțun**, București, Institutul de Arte grafice „Speranța”, 1923, p. 3.

² **Ibidem**, p. IV-VI, prefață.

³ **Ibidem**, p. 4.

⁴ **Ibidem**, p. 86.

socialist român și a revistei *Dacia Viitoare*, de orientare social-democratică.

În 1884, la București, V.G. Morțun s-a văzut confruntat divergent în unele probleme mai mult politice decât literare cu Eminescu și Creangă, divergența era și cu un anume substrat politic. Datorită unor mici diferențe de opinii, Morțun a fost nevoit să se fi mutat la Iași, în 1885, unde-și va fi desfășurat o activitate prolifică la revista *Contemporanul*, răspunzând de partea literară a acesteia. Posibilele neînțelegeri Eminescu-Morțun s-ar fi datorat, probabil și faptului că Eminescu se afla sub influența maioreșciană, fiind redactor la ziarul *Timpul* de orientare conservatoare și cu o anumită reminiscență antirusească, ceea ce l-a determinat pe Eminescu să nu fi evocat nici într-un vers eroismul ostașilor români din războiul de independență. Cu toată perspicacitatea geniului său înăscut și creator, lui Eminescu îi displăceau, uneori, avaturile politice care contorsionau cu starea morală și materială a poporului român.

Vasile G. Morțun n-a cutezat să-l înfrunte pe Eminescu, în plan literar, dar în plan politic s-a încumetat să-și spună deschis părerea. Personal, nu aş crede că, principiile politice a lui Morțun (votul universal, cluburile țărănești, legea repaosului duminical, înființarea și activitatea Casei rurale etc.) să nu fi avut, la un moment dat, și adevărul eminescian. Meritul politic al lui Vasile G. Morțun rezidă în principal în aceea că, a reușit să înțeleagă necesitatea luptei unitare a poporului român în jurul ideilor social-democrate și liberale nepunând stavile, de netrecut, între cele două orientări politice.

Mai întâi, V.G. Morțun, în 1888, s-a ales deputat la social-democrați în colegiul al II-lea din Roman, Ioan Nădejde tot deputat social-democrat de Iași și Lascăr Veniamin, de asemenea, acesta fiind originar din Bacău, într-o perioadă și directorul Liceului „Ferdinand I” (1903-1907). Aceștia și alții în frunte și cu V.G. Morțun au contribuit, în 1893, la înființarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (PMSDR). Șase ani mai târziu însă, în 1899, aripa anarhistă a PSDMR-ului, de sub conducerea bulgarului Cristian Rakowsky (cominternist), deviază de la principiile pure ale social-democrației, ceea ce l-a determinat pe Vasile G. Morțun, ca și alții, să părăsească PSDMR-ul („trădarea generoșilor”) trecând cu arme și bagaje în rândurile Partidului Național Liberal. Atitudinea nu se caracterizează drept cameleonism – ci o orientare rațională în politica țării. În 1901, V.G. Morțun, a candidat și a fost ales tot la colegiul al II-lea Roman, de data aceasta în calitate de liberal, pentru ca în anul următor, 1902, să fi fost ales vicepreședinte al Camerei Deputaților, iar pe linie de guvern a devenit ministru al Lucrărilor Publice, funcție în care a emis reforma legii drumurilor, reorganizarea căilor ferate și îmbunătățirea navigației fluviale și maritime, fapte ce au fost recunoscute și de I.G. Duca în ziarul liberal *Viitorul* de la 1 august 1919, cu ocazia funeraliilor lui Vasile Gh. Morțun desfășurate la conacul său (care nu prea semăna a conac) de la Broșteni-Bahna, jud. Neamț (pe atunci, jud. Roman)⁵.

⁵ *Ibidem*, p. 9.

În 1907 – anul răscoalelor țărănești – provocate și stimulate de aripa anarhistă a social-democrației a lui Cristian Rakowsky și a „prietenilor ruși”, V.G. Morțun, ca ministru al Lucrărilor Publice în guvernul prezidat de I.I.C. Brătianu, a căutat pe toate căile să fi restabilit ordinea, iar dacă totuși au existat și unele victime, acestea s-au datorat, în parte, incitațiilor violente ale unor provocatori rakowskyeni. De reținut că, proprietățile de la Broșteni-Bahna, Neamț nu prea au fost afectate de revolte țărănești, în afara unor negustori evrei, care au fost nevoiți să fi distrus condicele cu datorii ale țăranilor. De fapt, ecoul celor 11 mii și a mesajului lui Nicolae Iorga, **Dumnezeu să-i ierte**, publicat în *Neamul românesc* au fost mai mult reactualizate cu o anumită ostentație, după 1944, de către comuniști; restul, rămânând doar literatură istorică reinterpretabilă.

În nenumăratele sale intervenții și interpelări din Parlamentul României, V.Gh. Morțun s-a dovedit a fi fost un redutabil adversar al conservatorilor, denumiți îndreptățit ciocoi și boieri.

În 1912, împreună cu Ionel Brătianu, Morțun a stăruit pentru aducerea muncitorilor industriali în partidul liberal pe baza programului de reforme privitoare la chestiunea muncitorească. În 1913, în Balcani izbucniseră războaiele bulgaro-sârbo-greco-otomano-macedonene; România era interesată să-și apere enclavalele românești (aromânii, macedo-românii, istro-românii, megleno-românii). În împrejurările istorice date, V.Gh. Morțun s-a considerat mobilizat, chiar dacă depășise vârsta de 50 de ani, înscriindu-se soldat-voluntar în Regimentul „14 Infanterie” Roman, obține îndată gradul de sergent și participă efectiv la campania din Bulgaria, chiar dacă ostilități combatante nu au fost efectiv desfășurate. Pacea încheiată în 1913, la București, acorda României partea de sud a Dobrogei – Cadrilaterul – reprezentând un început fast de realizare a unității naționale românești. Din timpul campaniei în Bulgaria, Morțun înregistrează și o nostimadă militară: în timp ce mărșăluia peste Dunăre, un ostaș mai hătru de glume, văzându-l pe Morțun dezinvolt mărșăluind fără a fi purtat raniță, pușcă și echipament militar îl apostrofează: - „Hei coane Vasilică, ce-ai zice dacă ți-aș da eu ranița, arma și echipamentul meu, ai mai fi așa de vesel?”, la care Morțun a replicat: - „De bună seamă, dacă și tu mi-ai lua cei 30 de ani care-i am mai mult ca tine”, la care toată compania a răs și aplaudat⁶.

Legat de genealogia și activitatea morțuneștilor în zona Romanului-Broșteni-Bahna-Arămești-Urzici-Liliac – Ioan Nădejde surprinde în lucrarea sa și o altă nostimadă: Iordachi sau Gheorghe Morțun – tatăl lui Vasile G. Morțun, practicase agricultura la verii lui din Cămărzani (Basarabia), devenind cel mai desăvârșit agricultor din Moldova. Lumea îl poreclea „Liliac”, informează un stănepot de-a lui Manolache Morțun, un anume Sungurof⁷, denumire atribuită localității – Arămești-boierești, care nu se confundă cu Arămești-răzeși – localitate alăturată. Liliac, fiindcă Iordachi Morțun, din cerdacul de la Cuciulați, observa și inspecta moșiile noaptea, precum animalul – mamifer insectivor, care-și adulmecă noaptea hrana. Liliac a

⁶ *Ibidem*, p. 110.

⁷ Eugen Sungurof, stănepot de soră a lui Manolachi Morțun. Probabil că, mulți localnici nu cunosc adevărata proveniență a denumirii localității – Liliac –, crezându-se că ar fi provenit de la arbustul cu flori plăcut mirositoare, ceea ce nu este adevărat.

rămas denumirea localității (Arămești-boierești) pe moșia căreia Morțuneștii – în speță – Iordachi (Gheorghe) și apoi Vasile aduseseră un număr de clăcași din localitățile învecinate: Cârliți, Aldești, Popești, Tulești, Hărmănești etc., folosindu-i la muncile agricole, iar treptat i-a împământănit dându-le mici suprafețe pentru a-și fi întemeiat propriile gospodării, mai ales după reformele agrare din 1864.

Răspândiți în aproape întreaga Moldovă, de sorginte bucovineni, Morțuneștii au constituit repere benefice pentru propășirea țării, iar Vasile G. Morțun s-a remarcat și ca un om politic cu vederi înaintate.

Privitor la concepția politică a lui Vasile Gh. Morțun, părerile sunt împărțite ca despre fiecare om politic sau politician din trecut ca și din zilele noastre. Oricum, poziția politică a lui Vasile Gh. Morțun pare a fi fost contradictorie și aceasta nu atât datorită temperamentului său năvalnic, cât mai mult condițiilor epocii istorice în care a trăit și activat. Morțun a avut idei progresiste, dar și anumite reticențe politice. Fiind totuși un mare proprietar funciar el era nemijlocit legat de interesele boierimii radicale, deși se considera a nu fi fost un boier sadea, ci mai degrabă un boiernaș, potrivit arendașilor – ciocoi pe care-i zeflemesea ori de câte ori avea ocazia.

Influențat de ideile social-democrației franceze s-a orientat inițial spre un socialism-marxist, cu toate că Arthur Gorovei îl caracteriza în *Viața românească*⁸ ca pe un necunoscător al teoriei marxiste, fiind împins spre socialism mai mult din motive sentimentale, decât din rațiune. El, socotea și cu deplin temei că, în România, la acea dată, problema arzătoare la ordinea zilei nu ar fi fost cea a proletariatului care era insuficient dezvoltat și maturizat, ci a țăranului, dat fiind caracterul preponderant agrar al economiei românești.

După C. Graur⁹, Morțun n-a fost niciodată socialist în sens doctrinar – marxist, fiind mișcat mai mult de umanitarismul revoluției franceze și potrivit temperamentului său și de poporanismul rusesc, care se îmbina cu dragostea lui pentru țărani. Revista *L'indépendance roumaine* de la 1 august 1919, apărută cu ocazia morții lui V.Gh. Morțun titra, printre altele¹⁰, „Înflăcărat de un ideal de dreptate (Morțun n.ns.) absolut și egal pentru toți, s-a găsit mai întâi atras, ca atâția alți entuziaști din generația sa, către mișcarea socialistă căreia i-a consacrat timp de ani activitatea lui de publicist fin și talentul său oratoric remarcabil”. Morțun nu făcea discursuri pedante, nu încerca să explice teoria plus-valorii din Marx și Engels, ci vorbea pe înțelesul tuturor, ascunzând scheletul de oțel al teoriei abstracte sub mânuși elegante.

Vasile Gh. Morțun a afirmat deseori că este de proveniență boierească, dar din boieri săraci la origine: „Copiii bunicului meu (așa cum preciza în declarația intitulată «fapta neagră» publicată în revista *Muncitorul* din 1887, nr. 3, noiembrie, p. 15¹¹)

⁸ *Viața Românească*, anul V, din 5 mai 1923 (deci, după moartea lui V.G. Morțun) în articolul **Din alte vremuri**.

⁹ Apud. Ioan Nădejde, **op.cit.**, p. 12, C. Graur, ziarist, 1880-1940 și p. 13.

¹⁰ **Ibidem**, p. 13.

¹¹ **Ibidem**, p. 15.

umblau desculți și dacă azi sunt bogați, e pentru că s-au hrănit și ei din munca omenească nu totdeauna corect plătită”.

Trecerea de la PSDMR la PNL, deși a stârnit multe polemici în epocă, se explică prin aceea că Morțun a avut premoniția că social-democrația căzută sub obrocul lui Christian Rakowsky n-avea viitor în România.

Așa-zisa „trădare a generoșilor” fluturată cu multă emfază de literatura istorică comunistă a fost de fapt un fiasco – insucces dovedit în timp de realitățile ulterioare. Vasile Gh. Morțun a avut intuiția omului politic realist de a fi sesizat că singurele reforme care ar fi avut menirea să fi scos țara din marasmul în care se afla erau cele burghezo-liberale.

Înregimentat în rândurile Partidului Național Liberal, Morțun a perseverat în ideile sale demonstrând (ceea ce spunem noi, ar fi valabil și astăzi) că preceptele doctrinare ale liberalismului nu contravin celor social-democrate, ci tocmai se complinesc, dacă se urmărește cu adevărat unitatea și progresul națiunii române. Preceptul latin, „natura non facit saltus” se aplică și la societate, afirma Morțun la intrarea în rândurile liberalilor. Și într-adevăr, măsurile luate sau sprijinite de Morțun în guvernările liberale (fie ca ministru al Lucrărilor Publice sau interne sau vicepreședinte al Camerei Deputaților) au fost pe deplin benefice poporului român. Foarte concludente ni se par aprecierile lui I.G. Duca privitoare la concepția politică a lui V.G. Morțun, care afirmă că „În ziua în care patimile vor amuți se va recunoaște rolul covârșitor jucat de Morțun la înfăptuirea celor două mari reforme: votul universal și exproprierea¹². Subscriem și noi la aceste aprecieri.

Dar, Vasile G. Morțun, cunoscător și al relațiilor intra-europene, avea și viziuni de politică externă. Împătimit pentru relațiile cu Franța nu se îndepărta nici de Anglia, iar față de Germania și Rusia avea unele reticențe îndreptățite.

În 1914, V.G. Morțun era ministru de interne și în acea calitate a fost, în 1916, în guvernul brătienist-liberal care a declarat război Austro-Ungariei și Germaniei, iar în timpul evacuării guvernului din capitala vremelnice cotropită de beligeranți, Morțun și ca președinte al Camerei Deputaților, a prezidat, la Iași, cele două reforme mari: votul universal și noua lege agrară, în numele Constituantei.

În aceste ipostaze V.G. Morțun a contribuit și la îndeplinirea idealului suprem al românilor – unitatea națională – prin întemeierea României Mari.

În ziarul *Izbânda* de la 12 iunie 1919, deci cu puțin timp înainte de moarte, un redactor, M. Burileanu¹³ a realizat un interviu în Parcul Cișmigiu, care este de fapt testamentul politic al lui V.Gh. Morțun. În acel interviu, Morțun condamnă tendința expansionistă a imperialismului german, critică Liga Națiunilor, caracterizată ca o utopie (cam ceea ce este astăzi O.N.U. – n.ns) și anticipează faptul că România era, în continuare, amenințată de cele două primejdii: cea rusă și cea germană, puteri care, spunea Morțun, nu-și spusese încă ultimul cuvânt în urma primului război mondial.

¹² *Ibidem*, p. 31.

¹³ *Ibidem*, p. 11, 32-34.

O premoniție reală care, din păcate, s-a și adeverit după numai două decenii, redemonstrând claritatea viziunii experimentatului om politic.

România reîntregită și îmbunătățirea soartei țărănimii erau împlinirile mult dorite de V.G. Morțun, care-și începea, la 30 iulie 1919, odihna veșnică în jurul conacului de la Broșteni-Bahna, Neamț (pe atunci jud. Roman).

Băhnenii, recunoscători convivului său, i-au dat numele comunei – Bahna – în acea de Vasile Gh. Morțun. Însuși autorul acestor rânduri a fost născut și a copilărit în comuna Vasile Gh. Morțun. Comunismul a înlăturat ostentativ denumirea acordată, odată și cu profanarea osemintelor din mormântul marelui Om politic.